

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Коляда Тетяна Василівна

м. Умань

В статті розкрито особливості системи соціального забезпечення у Великій Британії. Згідно проведеного аналізу встановлено, що система соціального захисту у Великій Британії є уніфікованою і охоплює практично все населення країни. У її рамках виділено і охарактеризовано дві найбільші підсистеми: Національне соціальне страхування (National Insurance) та Національна охорона здоров'я (National Health Service), включаючи напрямки сунутніх програм та фінансування на державному та приватному рівнях.

In the article describes the features of the social security system in the UK. According to the analysis found that the social protection system in the UK is unified and covers virtually the entire population. In its framework have been isolated and characterized the two biggest subsystems: the National Insurance and National Health Service, including directions related programs and financing for the public and private levels.

Знання про зміст, особливості і закономірності системи соціального захисту в європейських країнах, про її сучасний стан та ролі в розвитку соціальної держави необхідні майбутнім фахівцям соціальної сфери, в першу чергу, фахівцям соціальної роботи. Вивчення досвіду різних аспектів теорії і практики соціальної роботи за кордоном є необхідною умовою для підготовки фахівців з соціальної роботи в контексті державного освітнього стандарту вищої професійної освіти в вузах України. Аналіз політики соціального захисту європейських країн допоможе усвідомити майбутнім працівникам соціальної сфери переваги і недоліки вітчизняної системи соціального захисту, вибрати найкраще з закордонного досвіду для впровадження в практику соціальної роботи в умовах України. У зв'язку з цим актуальним є питання соціального захисту населення у Великій Британії на сучасному етапі.

Проблемами соціального захисту і соціального забезпечення в Україні займалися: В. Андреев, Н. Болотіна, В. Буряк та ін. Досвід соціального захисту відображено в монографічних працях І. Кацарова, Є. Мадлінського, Є. Піотровського, І. Янулова та ін. Соціальний захист населення у Великій Британії досліджували: В. Антропов, Н. Дудик, О. Ершова, Т. Сидоріна, Л. Ярова та ін. Незважаючи на це, вважаємо за необхідне виділити особливості соціального захисту у Великій Британії з метою запозичення досвіду щодо ефективного функціонування соціальної роботи в Україні.

Модель соціального захисту у Великій Британії охоплює практично все населення країни. У її рамках виділяються дві найбільші підсистеми: національне соціальне страхування (National Insurance) та національна охорона здоров'я (National Health Service).

Національне соціальне страхування включає програми пенсійного страхування, забезпечення по інвалідності, страхування від нещасних випадків на виробництві,

підтримку материнства, соціальної допомоги та страхування через тимчасову непрацездатність (допомога по хворобі). Дана програма фінансується за рахунок страхових внесків найманих працівників і підприємців. В рамках національного соціального страхування виділяють три основні види соціальних програм:

- 1) соціальні програми, що обумовлені попередніми внесками;
- 2) соціальні програми, які не базуються на попередніх внесках та пов'язані з перевіркою матеріального становища (соціальна допомога);
- 3) страхові схеми які базуються на внесках у соціальні програми, орієнтовані на певні групи населення [3; 150–154].

1) соціальні програми, обумовлені виплатою страхових внесків, введені на підставі концепції В. Беверіджа ще в середині 1940-х рр., передбачають існування єдиного страхового фонду, який формується з відрахувань найманих працівників, роботодавців та з державних дотацій [6]. За рахунок даного фонду фінансуються пенсійне та медичне страхування, допомога по інвалідності та через хворобу. Відмінною особливістю британської системи соціального страхування від існуючих в інших країнах ЄС є те, що обсяг наданих соціальних послуг не залежить від обсягу внесків, рівень яких в цілому є досить низьким для більшості застрахованих. Низькими є і розміри більшості матеріальних допомог, що надаються в рамках державної системи соціального забезпечення. Однак це компенсується існуванням приватних страхових схем;

2) соціальні програми, які не передбачають попередні внески, до яких відносяться такі види соціальної підтримки, як соціальна допомога на житлові субсидії, харчування та ін., що призначаються для осіб, які не мають інших джерел доходу. Передумовою надання такого виду підтримки є перевірка доходів претендента («meanstestings»), за результатами якої і призначається допомога;

3) соціальні програми, орієнтовані на певні групи населення, призначені для не застрахованих осіб. Соціальна підтримка в рамках даних програм передбачає допомогу по інвалідності, старості, а також дитячі субсидії [9, 145].

Система національного соціального страхування передбачає поділ застрахованих на чотири класи в залежності від рівня доходів. Фінансування страхового фонду здійснюється переважно за рахунок внесків працівників із середнім рівнем доходу, а не в результаті перерозподілу коштів від найбільш забезпечених верств населення до найменш забезпечених [10]. Слід відзначити і той факт, що регресивна схема соціального оподаткування створює певні переваги для високооплачуваних працівників, з одного боку, знижуючи їх ступінь участі у фінансуванні соціального захисту, а з іншого - надаючи їм більш високі допомоги [10, 348].

Національна охорона здоров'я (National Health Service, NHS) – організаційна система забезпечення населення медичними послугами, яка разом з її місцевими відділеннями безкоштовно надає медичні послуги всім жителям країни, включаючи іноземців, які протягом тривалого строку проживають на території Англії [2, 152]. Вони надають медичну допомогу через лікарів загальної практики, які укладають договори на надання населенню медичних послуг. Присутність системи в країні помітно буквально на кожній

торговій вулиці британських міст – у формі районних аптек, в кожному селі та передмісті – у формі кабінетів так званих лікарів загальної практики, або сімейних лікарів, і державних дантистів. Національна служба охорони здоров'я (NHS) – один з найбільших роботодавців у світі. Принципи, закладені в основу її існування при створенні в 1948 році, залишаються актуальними й донині: визнано необхідним, щоб у країні існувала доступна служба охорони здоров'я, здатна надати будь-яку медичну допомогу кожному потребувачу, незалежно від рівня його доходів. Вітчизняна дослідниця Л. Ярова зазначає, що усередині англосаксонської моделі є деякі відмінності. Так, в Англії безкоштовні медичні послуги надаються всім громадянам незалежно від рівня їх доходу, а в Ірландії – лишень з кооплачуванням працівникам [12].

Програма фінансується переважно з державного бюджету (на 90%). Система охорони здоров'я не побудована на страхових принципах, так як медичне забезпечення, в основному, розглядається як безкоштовне. Однак дослідники відзначають, що на протязі останнього десятиліття все частіше практикується фінансова участь пацієнтів. Повністю за рахунок загальних податків фінансується страхування від нещасних випадків на виробництві, а також сімейні допомоги [13]. Усі платники податків - роботодавці та працюючі – платять податки на її користь. Близько 82% витрат на утримання організації оплачується з загальних податків. Решта покривається надходженнями з таких джерел:

- відсоток від відрахувань до фонду національного страхування (платяться працюючими і роботодавцями) - 12,2 %;
- націнки на вартість деяких товарів і послуг (наприклад, ліків, виписаних сімейними лікарями), лікування зубів і перевірки зору - 2,3% (діти і неплатоспроможні дорослі звільняються від таких націнок);
- продаж землі та інші схеми, що приносять дохід - менше 1 відсотка.

Окрім цього:

- керівництво служби охорони здоров'я має право збирати пожертвування з добровільних джерел;
- деякі лікарні, що входять в систему Національної охорони здоров'я, приймають приватних пацієнтів, які платять повну вартість свого утримання та лікування.

Слідом за набуттям Шотландією, Північною Ірландією та Уельсом більшого суверенітету в 1999 році там були створені власні міністерства, які відають питаннями охорони здоров'я, і власні Національні системи охорони здоров'я.

На сьогодні Національна охорона здоров'я є об'єктом серйозної критики. Серед найбільш гострих проблем – довгі черги на госпіталізацію, переповнені лікарні, брак молодшого медичного персоналу. Деякі послуги оплачуються частково (виписка рецепта, профілактичний огляд та ін.). Звільнення від доплат має досить широке коло застрахованих: вагітні жінки, діти, одержувачі соціальної допомоги і допомоги по безробіттю, хворі хронічними захворюваннями, пенсіонери, інваліди війни. Незважаючи на відносно низькі

витрати на потреби охорони здоров'я у Великій Британії в порівнянні іншими країнами Європейського союзу рівень медичного обслуговування тут досить високий [15].

Альтернативою є приватні програми страхування, які охоплюють близько 10% населення. Вони, як правило, покривають витрати, пов'язані з послугами лікарів-фахівців і приватних лікарень (близько 18% від кількості усіх стаціонарних установ в країні) [8, 256].

Система пенсійного забезпечення у Великій Британії діє на трьох рівнях[1, 233]. Перший рівень - державне обов'язкове пенсійне забезпечення, що передбачає виплату базової трудової пенсії фіксованого розміру. Базова державна пенсія надається особам, які сплачували страхові внески або яким ці внески враховувалися без їх фактичної сплати (наприклад, малозабезпеченим) протягом не менше 10 років. Умовою отримання даного виду пенсії є також досягнення пенсійного віку в 60 років для жінок і 65 років для чоловіків [14, 165–168]. З урахуванням запланованого вирівнювання пенсійного віку цей розрив буде поступово скорочуватися. Особам, страховий стаж яких менше необхідного для призначення пенсії в повному розмірі, пенсії надаються в скороченому розмірі, пропорційному наявному стажу.

Другий рівень – обов'язкове пенсійне страхування, що складається з комбінації державних і приватних схем пенсійного страхування, які доповнюють пенсійне забезпечення першого рівня. У число пенсійних схем цього рівня входять державна додаткова пенсія (SERPS), яка є обов'язковою; а також пенсійне страхування від підприємств і приватні пенсійні схеми.

Третій рівень представлений добровільним пенсійним страхуванням в рамках приватних пенсійних фондів (винятком низькооплачуваних категорій громадян, більшість найманих працівників і самостійно зайнятих зобов'язані виплачувати страхові внески, необхідні для отримання базової державної пенсії)[1, 234–235].

Поряд з державною системою пенсійного забезпечення у Великій Британії значне поширення отримали додаткові програми пенсійного забезпечення від підприємств (Occupational Pension). Такі програми можуть включати як усіх робітників підприємства, так і окремі категорії працюючих - провідних фахівців, керуючих та ін. В даний час в країні існує близько 90 000 таких систем пенсійного забезпечення, які охоплюють половину працюючого населення країни[6, 245–246].

На відміну від ряду інших країн, в яких існують схеми виробничого пенсійного забезпечення (наприклад, Нідерландів чи Франції, де вони організовані на місцевому рівні за допомогою колективних угод), у Великій Британії такі системи утворюються і функціонують в рамках одного підприємства[2,159].

Виробничі системи пенсійного страхування функціонують за принципом капіталізації внесків, фінансування їх здійснюється за рахунок внесків роботодавців і найманих працівників у співвідношенні 3: 1. На сьогоднішній день серед діючих програм приватного пенсійного страхування можна виділити три основні форми. Окрім того, у Великій Британії існують чотири основні категорії соціальних допомог, що виплачуються на підставі даних про доходи громадянина: пенсійна допомога, допомога по інвалідності, допомога на утриманців і допомога по втраті годувальника [4,141–142].

Таким чином, в моделі соціального забезпечення Великої Британії соціальне страхування поєднується з досить низькими соціальними виплатами і соціальною допомогою, що грає домінуючу роль. Характерною особливістю британської державної системи соціального захисту є те, що вона не передбачає існування цільових страхових внесків, призначених для утримання конкретних страхових програм (пенсійного, медичного страхування, пенсій по інвалідності (та ін.)). Усі витрати на фінансування цих програм покриваються за рахунок єдиного соціального внеску, надходження від якого спрямовуються на потреби певної галузі соціального захисту. Національна охорона здоров'я безкоштовно надає медичні послуги майже всім жителям країни, включаючи іноземців, які протягом тривалого строку проживають на території Англії. Система пенсійного забезпечення у Великій Британії діє на трьох рівнях: державне обов'язкове пенсійне забезпечення, обов'язкове страхування, добровільне пенсійне страхування в рамках приватних пенсійних фондів. Характерним є широке застосування системи перевірки доходів, яка є обов'язковою для отримання допомоги. Дану модель соціальної роботи у Великій Британії часто називають «беверіджскою». Звичайно, модель соціальної роботи (соціального захисту) сучасної Великої Британії постійно удосконалюється в руслі вирішення соціальних проблем, пристосовуючись до мінливих соціальних реалій сучасного світу.

Література та джерела

1. Антропов, В.В. Социальная защита в странах Европейского союза / В.В.Антропов.С – М.: Экономика, 2009. – 271 с.
2. Ершова О.И., Гольцов А.Ю. Социальная работа в Великобритании: история и современность / О.И. Ершова, А.Ю. Гольцев // Социальное образование: стратегии инновационного развития: сборник научных статей / РГСУ, фил.в г. Минске. – Минск: Бестпринт, 2012. – С. 150–163.
3. Закон о государственном социальном страховании 16 декабря 1911 г. // Сборник документов по истории нового времени. Экономическое развитие и внутренняя политика стран Европы и Америки 1870-1914 / сост. П.И.Остриков, П.П.Вандель. – М.: Высш. шк., 1989. – С. 150-154.
4. Закон о пенсиях по старости 1 августа 1908 г. // Сборник документов по истории нового времени. Экономическое развитие и внутренняя политика стран Европы и Америки 1870-1914 / сост. П.И.Остриков, П.П.Вандель. – М.: Высш. шк., 1989. – С. 141-144.
5. История новейшего времени стран Европы и Америки: 1945-2000 гг. / Л.С.Белоусов, В.П.Смирнов, А.И.Строганов и др.; под ред. Е.Ф.Язькова. – М.: Простор, 2001. – 480 с.
6. Механизмы защиты социальной сферы (на примере стран Западной Европы) / Под ред. В.П. Юдина. – М.:Наука, 2008. – 375 с.

7. Новая история стран Европы и Америки. Второй период / В.Н.Виноградов, А.М.Зверев, Т.М.Исламов и др.; под ред. И.М.Кривогуза и Е.Е.Юровской. – М.: Высш. шк., 1998. – 316 с.
8. Сидорина, Т.Ю. Два века социальной политики / Т.Ю. Сидорина. – М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 2005. – 442 с.
9. Социальная структура Англии и рапсделение дохода между социальными группами в начале XX века // Сборник документов по истории нового времени. Экономическое развитие и внутренняя политика стран Европы и Америки 1870-1914 / сост. П.И.Остриков, П.П.Вандель. – М.: Высш. шк., 1989. – С. 145-146
10. Татаринова, К.Н. Очерки по истории Англии 1640-1815 гг. / К.Н.Татаринова. – М.: ИМО, 1958. – 451 с.
11. Э. Мартин.Социальное обеспечение в Великобритании и Франции /Эллен Мартин // Свободная мысль – XXI.2005. № 8.–С. 12–24
12. Л. Ярова. Французский та британський досвід систем соціального захисту/ Л. Ярова// Наукові праці. Політологія. № 163. Т.175
13. Bosco, A. Social Protection in Europe. Facing up to Changes and Challenges / A. Bosco. – Brussel: ETUI, 2007. – 389 p.
14. Eurostat Yearbook 2010. – Luxemburg: ЕС, 2011. – 435 p.
15. NationalInsurance–GOV.UK[electronicresource]:
access:<https://www.gov.uk/national-insurance/overview>